УДК 378.046

О.Ю. ГАПОНОВА

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ УМІНЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання про необхідність розвитку інформаційно-комунікаційних умінь учителів початкової школи. Одним зі шляхів такого процесу запропоновано систему післядипломної освіти, продемонстровано її роль у такому процесі. Визначено зміни ролі вчителя в інформаційному середовищі, шляхи підвищення їх професійної компетентності.

Ключові слова: *учителі початкової школи, інформаційно-комунікаційні вміння, професійна компетентність учителя, інформаційне середовище, післядипломна освіта.*

Незважаючи на величезне різноманіття засобів інформації у житті, як традиційних (друковані видання, радіо, телебачення), так і сучасних (мережа Інтернет, мультимедійні системи, електронні посібники, електронні банки і бази даних тощо), до сьогодні в нашому суспільстві фактично відсутнє чітке розуміння ролі інформатизації в розвитку всіх аспектів суспільного життя.[1]

Зміни середовища, нові вимоги, що висуваються до людини у сучасному світі, де за останні 20 років сталися вагомі зміни з точки зору пошуку, зберігання, захисту, обробки, подання інформації однозначно вплинули і на зміни не тільки в поведінці, а й у самій ментальності підростаючого покоління.

Останні десятиліття спостерігається зростання інтересу школярів і молоді до медіа, що, як відомо, несуть усі види соціальної інформації: економічну, наукову, політичну, естетичну. Існує безліч точок зору щодо проблеми медіа.

Деякі науковці зазначають, що занурюючись в інформаційний, віртуальний світ, школярі часто не занурюються у зміст медіатекстів, зазнають ускладнень в їхньому оцінюванні, аналізі та критичному осмисленні величезного інформаційного потоку. Така ситуація призводить до того, що поступово зменшується потреба в набутті знань, спілкування з прекрасним, у духовно-естетичному збагаченні. Для певної верстви молоді засоби інформації виконують, на жаль, лише розважальну або релаксаційну функцію.

Інформатизація усіх сфер суспільного життя стосується й освіти. Сучасний учитель втратив монополію на знання, адже кожна дитина може знайти будь-яку інформацію в Інтернеті. Тому майбутні вчителі мають знати методику роботи дитини з комп'ютером та Інтернетом, володіти вміннями організувати безпечну та раціональну взаємодію дитини з навколишнім середовищем в умовах інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство (від англ. Information society) – концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку цивілізації, у якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Притаманними йому рисами є: зростання ролі інформації та знань у житті суспільства; збільшення частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує

© Гапонова О.Ю., 2013

ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг [2].

Мета статті – розглянути питання про можливий розвиток інформаційних умінь учителів початкової школи, оскільки вона є витоками інформаційної грамотності учнів.

В умовах сучасного суспільства необхідні фахівці, які можуть самостійно підвищувати свій професійний рівень, перекваліфіковуватися, набувати будь-яких необхідних додаткових знань, тобто завданнями освітнього закладу є формування особистості, яка здатна досягати мети, вміє навчатися, працювати з паперовими й електронними носіями інформації, здобувати знання від викладача, наставника, шукати, знаходити та використовувати необхідну інформацію з найрізноманітніших джерел. Досягти цього рівня значно важче, ніж просто навчити учнів читати, писати, рахувати і засвоювати спеціально підготовлені знання. Лише вчитель, який усвідомлює світові тенденції розвитку освіти, має сформовані навички, що відповідають сучасним вимогам (навички інформаційного суспільства), може ефективно керувати розвитком особистості учня.

На жаль, сучасний стан науково-професійної підготовки вчителя не забезпечує повною мірою належний рівень його готовності до ефективної діяльності, оскільки він ґрунтується здебільшого на аналітичному підході, що спричинює структурно-якісну роздрібненість окремих навчальних дисциплін. Водночас сучасні прогресивні тенденції в освіті, зокрема компетентнісний підхід, орієнтують на багатоаспектну різнобічну змістову і смислову інтеграцію, введення нових навчальних курсів, які відображають динамізм нової наукової парадигми, синтезують багатогранність її внутрішніх зв’язків і взаємозалежностей. Так, значне зростання обсягу наукових знань позначається на обсягах інформаційної складової процесу навчання, вимагає розвитку і модернізації методів їхньої трансляції й актуалізує проблему інформативної підготовки майбутніх учителів. Питання інформаційної культури майбутніх учителів початкової ланки освіти останніми роками досліджували такі вітчизняні вчені: А.М. Коломієць [5], Л.Л. Макаренко [6], О.І. Шиман [11], котрі розглядали проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі інформаційно-комунікаційних технологій через поняття комп’ютерної грамотності, яке є складовою інформаційної культури.

Відзначимо, що роль викладача в умовах інформатизації навчання залишається не тільки провідною, а і ще більше посилюється. Це пов’язано з тим, що вчитель здійснює її в новому педагогічному середовищі, котре характеризується використанням сучасних інформаційних і комунікаційних засобів. Разом з тим, викладач здобуває можливість розширити спектр своїх дій на тих, хто навчається, через нову стратегію педагогічної діяльності, закладену в інформаційну технологію навчання. У цих умовах характер його праці змінюється. Педагогу доводиться, по-перше, проектувати і конструювати технологію навчання; по-друге, розробляти на її основі дидактичний інформаційний комплекс навчальної дисципліни; по-третє, обґрунтовувати на комунікативному рівні логіку організації педагогічної взаємодії з тими, хто навчається; по-четверте, вибирати адекватні форми і методи управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів; по-п’яте, розробляти і формувати педагогічні тести та тестові завдання для організації контролю й самоконтролю тощо.

Інформаційно-комунікаційні технології надають учителям, у тому числі й учителю початкової школи, великий резерв технічної та технологічної підтримки, що вивільняє значну частину його часу саме для живого спілкування, і дають можливість зробити це спілкування навіть ближчим і людянішим, ніж раніше. Вони ж замикають на собі велику частину контрольних функцій і оперативних реакцій на помилки.

Відповідні педагогічні програмні засоби дають змогу кожному встановлювати найбільш сприятливий для себе темп і ритм навчальної діяльності, звільняють викладача від необхідності постійно контролювати й активізувати цей процес. Звільнившись від завдань безперервної дріб'язкової опіки, викладач дістає можливість бачити навчальний процес у цілому і приділяти індивідуальну увагу кожному за необхідністю.

Отже, при розгляді професійної спрямованості підготовки майбутніх учителів початкової школи з упровадження інформаційних технологій необхідно виходити із сучасного розуміння професіоналізму вчителя, його професійних компетентностей. Сьогодні ефективність і якість навчання визначається не тільки глибиною та міцністю оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками майбутніх учителів початкової школи, а і рівнем розвитку їх інформаційної культури, ступенем підготовки до використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі.

Сьогодні вчитель початкових класів повинен мати відповідні компетентності, щоб відповідати вимогам часу. Серед ключових компетентностей, визначених науковцями (І. Зимня, А. Маркова, О. Хуторською, С. Шишов), є компетентності у сфері інформаційних технологій: отримання, опрацювання, подання інформації, перетворення її (читання, конспектування), мультимедійні технології, комп'ютерна грамотність; володіння електронною інтернет-технологією, здатність орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці [3, с. 62–69].

Для творчого вчителя початкових класів проблема інформаційної культури ускладнюється ще й тим, що він працює з різнопредметним матеріалом: викладає математику, природознавство, письмо, читання, малювання, співи, уроки трудового навчання, організовує предметні ранки тощо. Тому для його ефективної діяльності особливою вимогою є оптимізація системи інформаційного забезпечення, що може забезпечити повноту й оперативність інформації за рахунок інтеграції різноманітних ресурсів і використання метаінформації. Для ефективного використання вчителем початкових класів такої системи інформаційного забезпечення у професійній діяльності потрібно допомогти йому сформувати високий рівень інформаційної культури.

Але, як зазначає Н. Бібік, вищою освітою, або первинною, не вичерпуються освітні проблеми фахівця. Ситуація така, що ще вчора здобуті знання сьогодні старішають і втрачають свою функціональність. Тому ключовим у виробленні стратегії змін у професійній підготовці та вдосконаленні вчителя початкових класів має стати узгодження методологічної, змістової, процесуальної складових, що забезпечить безперервність освіти, взаємоузгодженість її ланок і несуперечливу взаємодію. Важливо, щоб цей процес був мобільним і гнучким [1]. Тобто, крім формування інформаційних компетентностей та готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій майбутніх учителів початкової

школи в Україні, стає все більш актуальною проблема перепідготовки вже сформованих фахівців у системі післядипломної освіти.

Екс-міністр освіти і науки України С. Ніколаєнко свого часу зазначав: "Післядипломна педагогічна освіта є пріоритетною галуззю, постійно діючою ланкою у національній системі безперервної освіти, яка має забезпечити фахове удосконалення спеціалістів, індивідуальне самостійне навчання людини незалежно від віку" [8]. Систематичне, раз на п'ять років, підвищення кваліфікації педагога є необхідною умовою підтримання його професійного рівня, особливо тепер, в час інтенсивного впровадження у сфері освіти нових інформаційних ресурсів і формування нових освітніх сервісів, зокрема, мережевих. Тому одним із головних завдань післядипломної педагогічної освіти сьогодні є формування готовності вчителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Вирішення цієї проблеми під час курсів підвищення кваліфікації має враховувати короткотривалість таких курсів (зазвичай 2–4 тижні), великий обсяг супутніх різнобічних знань із різних навчальних предметів та новітніх методик, досвіду викладання дисциплін з урахуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Частково вирішення цієї проблеми, на наш погляд, криється не стільки у заучуванні слухачами новітніх методів навчання на курсах підвищення кваліфікації, скільки у акцентах на можливості та необхідності їх застосування у відповідних умовах освітньої діяльності вчителя, підкріплених відповідними прикладами.

Але традиційна схема перепідготовки вчителів, за якої вони раз на декілька років проходять експрес-перепідготовку з відривом від виробництва, в умовах стрімкої зміни самої системи освіти вже не може задовольнити потреби ні школи, ні суспільства. Вимога постійного підвищення кваліфікації вчителів зумовлює необхідність широкого залучення нових форм навчання у цей процес, до яких зараховуємо і дистанційне навчання.

Дистанційне навчання трактується як цілеспрямований процес взаємодії між собою всіх суб'єктів навчання на всіх етапах навчання, незалежно від їх розташування у просторі й часі, який базується на використанні широкого спектра традиційних засобів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій та реалізується у певній дидактичній системі. На думку О. Хмель, дистанційна освіта – це система, у якій реалізуються процеси дистанційного навчання, виховання і, як результат, розвиток особистості з позитивними якостями з точки зору суспільства, держави та загальнолюдських цінностей [10]. В. Стефаненко вважає, що дистанційне навчання у вищій школі дає змогу забезпечувати високий рівень інтерактивності навчання, що є одним з основних показників якості цієї системи. Інтерактивність у дистанційному навчанні зумовлює необхідність індивідуального підходу до тих, хто навчається, у процесі навчання, а також технічне забезпечення інтерактивності комунікацій. Це потребує визначення таких критеріїв індивідуалізації, які сприятимуть підвищенню результативності навчання на відстані [9].

Дистанційне навчання вносить у навчальний процес риси мобільності та динамічності, дає змогу враховувати індивідуальні й фізіологічні особливості та навчально-пізнавальні можливості слухачів. До переваг такої форми навчання зараховуємо:

– відсутність обов'язкових жорстких меж, що регламентують навчальний процес;

– самостійна організація часу, відведеного на навчання;

– можливість інтерактивної взаємодії між викладачем і студентом у діалоговому режимі, що дає можливість оперативно вирішувати проблемні ситуації, пов'язані з навчальним процесом;

– можливість навчання у зручний для слухача час;

– необмежений доступ до дидактичних матеріалів, розміщених у мережі Інтернет;

– можливість тестування знань у дистанційному режимі;

– можливість використовувати особистісно орієнтований підхід практично на всіх етапах навчання.

Крім того, позитивною особливістю дистанційного навчання ми вважаємо його можливість інтеграції з очною формою, що може бути використане, наприклад, на перших етапах формування у слухачів навичок використання інформаційно-комунікаційних засобів для подальшого навчання.

У пошуку оптимальних форм розвитку дистанційного навчання та його впровадження в післядипломну освіту, у тому числі й на напряму вчителів початкової школи, запобіганні пов'язаних із цим помилок велику роль відіграє вивчення аналогічного досвіду інших країн – США, країн Євросоюзу, Росії [7; 12].

Висновки. Сучасний етап розвитку суспільства й освіти ставить перед вчителями нові завдання: підготовка дітей уже з початкової школи до реалій сьогодення, можливості адаптації до швидких змін у майбутньому житті та знаходження свого місця у суспільстві. Забезпечення виконання такого завдання вимагає серйозних знань і навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій та їх постійну актуалізацію від самих педагогів. І саме система післядипломної освіти за рахунок упровадження елементів дистанційного навчання може надати вчителям такі знання, а також навички для подальшого самостійного розвитку. Розробка електронних навчальних програм для післядипломної освіти вчителів початкової школи і виступає напрямом наших подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Бібік Н.М. Проблеми професійного вдосконалення вчителя початкових класів [Електронний ресурс] / Н.М. Бібік // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2001. – № 3. – Ч. 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2001_3_1/doc_pdf/babik.pdf.

2. Вікіпедія, вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/.

3. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення / М. Головань // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2007. – № 4. – С. 62–69.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ii.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=330%3A2009–11–27–12–10-09&catid=47%3A-12&Itemid=64&lang=uk.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ii.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=330%3A2009-11-27-12-10-09&catid=47%3A-12&Itemid=64&lang=uk.

6. Макаренко Л.Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л.Л. Макаренко ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2007.

7. Мукан Н.В. Неперервна педагогічна освіта вчителів загальноосвітніх шкіл. Професійне становлення та розвиток (на матеріалах Великої Британії, Канади, США) / Н.В. Мукан. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2010. – 283 с.

8. Ніколаєнко С. Роль післядипломної освіти у становленні вчителя / С. Ніколаєнко // Коментар до Інформаційного збірника Міністерства освіти і науки України. – 2006. – № 9.

9. Стефаненко П.В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / П.В. Стефаненко. – К., 2002. – 37 с.

10. Хмель О.В. Дидактичні умови організацій дистанційного навчання студентів фізико-математичних факультетів педагогічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 "Теорія навчання" / О.В. Хмель. – К., 2006. – 20 с.

11. Шиман О.І. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / О.І. Шиман. – К., 2005.

12. Щур Н.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі неперервної педагогічної освіти США [Електронний ресурс] / Н.М. Щур. – Режим доступу: http://ite.ksu.ks.ua/webfm_send/311.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2013.

Гапонова О.Ю. Развитие информационно-коммуникационных умений учителей начальной школы в системе последипломного образования

В статье рассмотрены вопросы о необходимости развития информационно-коммуникационных умений учителей начальной школы. Одним из путей такого процесса предлагается система последипломного образования, показана ее роль в таком процессе. Определены изменения роли учителя в информационной среде, пути повышения их профессиональной компетентности.

Ключевые слова: *учителя начальной школы, информационно-коммуникационные умения, профессиональная компетентность учителя, информационная среда, последипломное образование.*

Haponova O.Yu. The development of information and communication skills of primary school teachers in the system of postgraduate education

The questions on the need for information and communication exercises primary school teachers. One way such a process, a system of postgraduate education is analyzed and its role in the process. The changes of the teacher's role in the information environment, and ways to enhance their professional competence.

Key words*: primary school teachers, information and communication skills, professional competence of teachers, information environment, postgraduate education.*